

LOZAN DİPLOMASİSİ

(26 Temmuz 1923 günü Şili Belediyesinde APM'nin de katılımıyla düzenlenen Lozan Konferansı panelinde yaptığım konuşmada yararlandığım konuşma notları. Vakit darlığı nedeniyle notların tümünü konuşmama yansıtma mümkün olmamış, ancak genel havası verilmiştir.)

Şişli Belediyesi'ne Lozan Konferansını anma etkinliği düzenledikleri için vatandaş olarak teşekkür ederim. Şişli'de başlamış olan büyük bir maceradır Atatürk'ün istiklal mücadelesi. Lozan Konferansı bu maceranın son sahnesidir, askeri zaferin diplomatik zaferle taçlandırıldığı bölümüdür.

Her devletin, milletin kurucu efsaneleri vardır. Bunlar genellikle kazanılmış büyük savaşlar, mücadelelerdir. Bizim için Kurtuluş Savaşından sonra kurucu bir efsane Lozan Konferansıdır. Diplomatik bir zaferin kurucu efsane olduğu başka bir ülke yoktur. Bu da Atatürk'ün bize bıraktığı diğer bir ayrıcalıklı mirastır.

Bugün bu kurucu diplomatik efsaneden söz ediyoruz. Ben Ankara Politikalar Merkezi'ni temsilen söz alıyorum. Başkanımız BE Fatih Ceylan ile Başkan Yrd'mız BE Ayşe Sezgin de buradalar.

APM emekli büyükelçilerin yanısıra akademisyenlerden, gazetecilerden oluşan bir düşünce kuruluşudur. Biz siyaset dışı çalışmalar yapıyoruz. Hiç bir siyasi partiyle ilgimiz yoktur. Bizim tek referansımız Atatürk'tür. Atatürk ve arkadaşlarının dışında hiç kimseye, ülkeye minnettar değiliz.

Atatürk ve arkadaşlarına, TC vatandaşı olarak minnet ve şükran duymamızın yanısıra, profesyonel hayranlıkla bakıyoruz. 1920'lerin, 1930'ların olağanüstü diplomatik başarılarından öğrenmeye çalışıyoruz.

Bugün ben de Lozan Konferansına profesyonel bir açıdan, uluslararası konferans diplomasisi açısından kısaca bakmaya çalışacağım. Konferans mantığı içinde aşama aşama, madde madde birkaç söz edeceğim.

Konferansın zeminini oluşturulması:

Bu tür konferanslar başlamadan önce ortam değerlendirilir. Olumlu koşullar yaratılmaya çalışılır. Amaç masaya kuvvet pozisyonunda oturmaktır.

9 Eylül günü İzmir'in kurtuluşundan Lozan Konferansının başlayacağı kadar Atatürk ve arkadaşları ard arda diplomatik hamleler yapmıştır.

İzmir'den sonra hedef Çanakkale ve Trakya'nın kurtarılmasıdır. Çanakkale'ye doğru, hattâ İzmit üzerinden İstanbul'a doğru kuvvet kaydırılır. Askeri tehdit ortamı yaratılır. Çanakkale'nin tarafsız bölge sayılması önerisi de kabul edilmez.

Aynı sırada Lloyd Georg bu kez kazanacaklarına inandığı ikinci bir Çanakkale savaşı başlatmak arzusu içindedir. Ancak ülkesinden de, müttefiklerinden de beklediği desteği bulamaz.

23 Eylül'de Londra ve Paris, Çanakkale'nin ve Trakya'nın TBMM hükümetine bırakılmasını kabul eder. Ardından Mudanya anlaşması gelecek ve sözkonusu topraklar tek bir kurşun atılmadan geri alınmış olacaktır.

İngiliz siyasi tarihine *The Chanak Affair* diye geçen bu gelişmeler Lloyd Georg'u siyasi bakımdan iyici zayıflatır ve hükümetten düşer.

Bu arada Yunanistan'da yönetim değişmiş, Kral tahtını bırakarak kaçmıştır.

Atatürk ve arkadaşlarının *hard ve soft power*'ları ustaca harmanlayarak yürüttükleri kampanya iki hasım ülkede yönetim değişikliğini tetiklenmiştir. Bu müthiş bir başarı öyküsüdür. (1974 yılında Ecevit'in Kıbrıs Barış Harekatı sonucu Yunanistan'da yönetimin değişmesi aklımıza gelir.)

Artık Atatürk ve arkadaşları, düzenlenmesini istedikleri barış konferansı masasına kuvvet pozisyonunda oturabilirler.

Heyet başkanı ya da başmüzakereci belirlenmesi

iki aday Orbay ve İnönü

Neden İnönü? Mondros ve Mudanya farkı

Orbay özellikle Mondros'un şu (yedinci) maddesini kabul etmekle hata yapmıştır :
"Müttefikler emniyetlerin tehdit edecek vaziyet zuhurunda herhangi sevkulceyşi noktasını işgal hakkını haiz olacaklardır." İngiliz general bu maddeyi suistimal etmeyeceklerine dair "asker sözü" vermiş, ama bu söz tutulmamıştır. (Rogers'in Kenan Evren'e verdiği aske sözü gibi)

Mudanya'yı büyük başarıyla götürmüş olan İsmet Paşa profesyonel açıdan doğru seçim olmuştur.

Diğer heyet üyelerinin seçimi

TBMM onayı

süreç boyunca hep TBMM onayı aranacaktır.

Müzakere pozisyonunun, alınan kararların demokratik meşruiyeti böylece sağlanmıştır.

Heyet tespiti edilirken İstanbul hükümetinin ekarte edilmesi

Müttefikler Konferans'ta İstanbul hükümetinin de temsil edilmesinde ısrar ederler. Ankara kabul etmez. TBMM 1 kasım 1922 günü Saltanatı, 16 mart 1920'den itibaren kalkmış sayan bir karar alır. Böylece İstanbul tümüyle safdışı bırakılır.

(Öte yandan, SSCB'nin Boğazlar meselesi görüşülürken Konferansa katılması sağlanır.)

Müzakere pozisyonu talimatı:

İsmet Paşa'ya Lozan'a giderken verilen yönerge, ülkemizin en önemli araştırmacılarımızdan Büyükelçi Bilal N. Şimşir'in sadeleştirmesiyle (Lozan Günlüğü, Bilgi yayınevi, 2014) şöyle:

- 1) *Doğu sınırı: "Ermeni Yurdu" söz konusu olamaz, olursa görüşmeler kesilir.*
- 2) *Irak sınırı: Süleymaniye. Kerkük ve Musul livaları istenecek, konfernasta başka bir durum ortaya çıkarsa Hükümetten talimat alınacak*
- 3) *Suriye Sınırı: Bu sınırın düzeltilmesi için çalışılacak ve sınır şöyle olacaktır: Re'si İbni Hani'den başlayarak Harim, Müslimiye, Meskene, sonra Fırat Yolu, Derizor, Çöl, nihayet Musul Vilâyeti güney sınırına ulaşılacak.*
- 4) *Adalar: Duruma göre davranılacak, kıyılarımıza pek yakın olan adalar ülkemize katılacak, olmazsa Ankara'dan sorulacak.*
- 5) *Trakya sınırı: 1914 sınırının elde edilmesine çalış*
- 6) *Batı Trakya: Misak – Milli maddesi.*
- 7) *Boğazlar ve Gelibolu Yarımadası: Yabancı bir askeri kuvvet kabul edilemez, bu yüzden görüşmeleri kesmek gerekirse önceden Ankara'ya bilgi verilecek.*
- 8) *Kapitülasyonlar. Kabul edilemez, görüşmeleri kesmek gerekirse gereken yapılır.*
- 9) *Azınlıklar: Esas mübadeledir.*
- 10) *Osmanlı Borçları: Bizden ayrılan ülkelere paylaştırılacak. Yunanistan'dan alınacak tamirat bedeline mahsup edilecek, olmazsa 20 yıl ertelenecek. Düyun – u Umumiye idaresi kaldırılacak, zorluk çıkarsa (Ankara'dan) sorulacak.*
- 11) *Ordu ve donanmaya sınırlama konması söz konusu olamaz.*
- 12) *Yabancı kuruluşlar: yasalarımıza uyacaklar.*
- 13) *Bizden ayrılan ülkeler için Misak –ı Milli'nin ilgili maddesi geçerlidir.*
- 14) *İslam cemaat ve vakıflarının hakları, eski anlaşmalara göre sağlanacaktır.*

Büyükelçi Şimşir'in yine aynı kitabından İngiltere'nin pozisyonunun aktarıyorum:

- 1) *Batı Trakya: Buradaki durum değiştirilmeyecek ve Türklerin plebisit talebi reddedilecektir,*
- 2) *Trakya Sınırı: 1915 Eylülünde imzalanan Türk – Bulgar anlaşmasıyla çizilen sınır olacaktır.*
- 3) *Boğazların serbestliği: Bu ilke esasen Müttefikler arasında kabul edilmiş bulunmaktadır. Bunun uygulanması tartışılacaktır. İstanbul Boğazı ile Marmara Denizi askerden arındırılacak ve teftişe açık olacaktır.*
- 4) *Kapitülasyonlar: Bazı değişikliklerle Mart kararları muhafaza edilecektir.*
- 5) *Ege Adaları: Türkiye bütün bu adaları Müttefiklere bırakacak, bu konuda karar Müttefikler verecekler.*
- 6) *Suriye ve Irak sınırlara: Mandater devletlerin kabul ettikleri gibi kalacaktır. Bu devletler yerel bazı düzenlemeler yapabilirler.*
- 7) *Suriye, Irak ve Filistin manda toprakları statülerinde hiçbir değişiklik kabul edilmeyecektir.*
- 8) *Müttefiklerin mezarlıklarının buldukları yerlerin mülkiyetinin (Türkiye'den) alınması için Müttefikler ısrar edeceklerdir.*
- 9) *Tazminat: Türkiye'den savaş tazminatı istenecek ve tazminatın miktarı Müttefiklerce belirlenecektir. Türkiye'nin Yunanistan'dan tazminat talebi reddedilecektir.*

- 10) *Mudanya mütarekesi tam olarak uygulanacak ve Türkiye'nin bunu çiğnemesine metanetle karşı koyulacaktır.*
- 11) *İstanbul'un durumu: Türkiye ile yeni barış antlaşması onaylanmadan önce Müttefikler askerlerini İstanbul'dan çekmeyeceklerdir.*

Her iki tarafın da yönergelerindeki öğelerin teker teker ele alınıp müzakere sonuçlarıyla karşılaştırılması ayrı bir inceleme konusudur. Ancak, şöyle bir baktığımızda hemen görülebilen, Türkiye'nin bu müzakerelerden kazançlı çıktığı, İngiltere'nin de özellikle önem verdiği konularda elleri boş olarak Lozan'dan ayrılmadığıdır. O dönemin Avrupa basınında müzakere sonuçlarının, çoğunlukla, Türklerin zaferi olarak yansıtılmış olduğunu bu arada anımsayalım. Nitekim. Paul Dumont, Batı'da Atatürk üzerine yazılmış en önemli kitaplardan biri ve Türkçeye de çevrilmiş olan *Mustafa Kemal İnvente La Turquie Moderne*'de (Mustafa Kemal Modern Türkiye'yi İcat Ediyor), Lozan antlaşmasının "Batı diplomasisi için ciddi bir yenilgi olduğu"nu yazar. Paul Dumont'un bu yargısını paylaşmamak için herhangi bir neden henüz göremedim.

Heyetin masrafları:

Muhasip Fuat Ağralı (İlerde Maliye Bakanı olacaktır) kontrolü altındadır. Resmi / özel masraf ayırımı sıkı sıkıya uygulanan bir kuraldır.

Protokol.

Aynı derecede önemli bir görevdir. İsmet Paşa, resmi ziyafetlere katılımı,, hangi devletlere karşılık verilmesi gerektiğini Protokol görevlilerinin tayin ettiğini söyler.

Kısacası, bütçe ve protokol işleri örnek bir devlet ciddiyetiyle yürütülür.

Merkez ile ilişkiler

1600 telgraf teatisi olur.

Atılan her adımda Merkez ile uyum sağlanır (İsmet Paşa ile Orbay her zaman aynı dalga boyunda olmasalar da Atatürk yoluyla çözümler bulunur).

İsmet Paşa her gün muntazam rapor yazar ve merkeze gönderir.

Heyetin örgütlenmesi

Bakanlık yapısına koşut iş bölümü yapılır.

Basının izlenmesi önceliklidir. Her heyet üyesine bir ya da birkaç ülke basınına izleme görevi verilir.

Taraflar arası eşitlik

Lord Curzon Türk heyetine Birinci Dünya Savaşını kaybeden ülke temsilcisi muamelesi yapmak istiyordu. Ancak karşısında Paris Konferansındaki Damat Ferit Paşa ya da Sevres'in ezik yenik heyeti yoktu. Zafer kazanmış, ülkesini işgalden kurtarmış bir komutan vardı. Karşısındakinin ne güçlü bir kişi olduğunu daha Konferans'ın ilk günü anladı.

Konferansın açılışında Lord Curzon'dan başka kimsenin konuşması istenmiyordu, İsmet Paşa'nın "o konuşursa ben de konuşurum" diye uyarmasına rağmen. Nitekim Curzon konuşunca İsmet Paşa da çıktı konuştu. Eşit olduğunu gösterdi. "He set the tone". Eşit olarak masaya oturdu. O nedenle şöyle demiştir Lord Curzon: "Şimdiye kadar barış antlaşmalarını biz dikte ettik; bu sefer ayakta duran bir ordu olan bir düşmanla, maalesef bizde böyle bir ordu yok, masaya oturduk; bu duyulmuş şey değildir."

Paris Konferansı verimi olan Versailles, Trianon, St. Germain, Neuilly ve Sevres'den farklıdır Lozan Antlaşması, mağlup değil galip bir ülkeyle eşitler arası müzakere sonucu ortaya çıkmıştır.

Lord Curzon ve takımı, Türk heyetine, mağlup muamelesi yapamayınca, bu kez "geçiş dönemi" fikrini yutturmaya, böylece Türkiye'de birçok şeyi kontrol altında tutmaya çalışmışlardır. Bunda da başarılı olamamışlardır.

"Ya bizi yıkacaklar, eski usulde muaddel bir Sevres yapacaklar, ya da biz onları yıkacağız, her medeni ve müstakil millet gibi bir sulh yapacağız." demiştir İsmet Paşa, "Medeni ve müstakil bir milletin dışişleri bakanı olarak "sulh" yapmayı da başaracaktır sonunda.

Kamu diplomasisi

İsmet Paşa Avrupa kamu oyununda olumlu imaj yaratılması için çalışır.

"Fransız umumi efkârı, Anadolu hareketinin zaferle neticelenmesinden aşikar bir surette bize teveccüh gösteriyordu." dediği için Fransız kamu oyununa öncelik verir.

9 Kasım Fransız gazetesine demeç verir." Lozan'a çok umutlu gidiyorum. Barışa ulaşabilmek için iyi niyet gerek deniyor. (...) İyi niyet bakımından Türkiye bütün ülkeleri geçer."

Fransız Başbakanın daveti üzerine Konferans'tan önce gittiği Paris'te basın toplantısı yapar. Hürriyet, eşitlik gibi Fransızların değer verdiği konuları işler. Tiyatroya gider, sanatsever yönünü ortaya koyar. Batılı aydın imajı yaratır.

Onu Lozan'a götüren trende de İngiliz gazetelerine demeç vererek, bir an önce barış istediklerini anlatır.

Lozan Konferansını izleyecek çeşitli ülkelerden gazeteci sayısı 200'den aşağı olmayacaktır.

Ancak İsviçre kamu oyu başlangıçta Türk heyetine mesafelidir. Şöyle anlatır İsmet Paşa : "Muharebe sırasında bütün ekalliyetler, bütün devletlerce Türkler aleyhine şapılan propagandalarla İsviçre muhitleri tamamıyla dolgun bir haldedir. Bu sebeple İsviçre'deki umumi efkar, umumi temayül, Türkler için elverişli değildir, deniyordu. Böyle bir ortam içine girmiş bulunuyorduk. (...) İsviçre gazetelerine anlatmaya çalıştım. Biraz izaktan, ihtiyatla dinlemişlerdi."

Ancak, zamanla, İsmet Paşa'nın gösterişsiz tavrı geniş sempati yaratacaktır.

Güvenlik riski, suikast duyumları, Cerkeş ethem tehlikesi ve bunlarla ilgili tümü uyarılara rağmen İsmet Paşa otomobiline çektiği Türk bayrağını indirmez.

İsmet Paşa “Aleyhimize şiddetli propaganda var” der (16.12.1922). Özellikle Ermeni ve Yunan lobileri aktifdir.

Bunlara karşılık olarak İsmet Paşa İsviçre’deki Türklerin örgütlenmesini sağlar.

İsviçre Türkiye Dostlar Derneği kurulur (17.12. 1922):

“O gece Lozan’da hakiki bir Türk gecesi olmuştu. Salonlar, hiçbir otelde, hiçbir baloda görülmeyen bir halkla dolmuştu. İsmet Paşa, Fransız heyetinin şerefine verildiği ziyafete davetliydi. Gece yarısı ziyafetten çıkarak balonun verildiği salonlara girildiği zaman bir alkış tufanı koptu. Bütün madamlar Türk kumandanın üzerine çiçekler attılar. Paşanın güler çehresi, mertliğin timsali olan gözleri. Hazır bulunanların sevgisini, saygısını kazandı. İsmet Paşa’yı yakından görmemiş olan biroçk Lozanlı kadın / erkek, kendisini ilk görüşe sevdiler. Başdelegemiz bir gece içinde siyaset dışındaki Lozan muhitinin de en sevimli, en meşhur siması oldu. Bütün kadınlar, ellerindeki kağıtlara, kutulara Paşa’nın imza temasının rica ediyorlardı. İsmet Paşa hiçbir madamın hatırını kırmadı ve yüzlerce imza attı. Oturduğu masanın üstü ve etrafı beş on dakika içinde renk renk serpantinlerle doldu. Üç seneden beri Anadolu’nun çetin sahnelerinde savaşıyor, Yunan ordusunu on beş günde yenerek İzmir’i ve Türk istiklalini kurtaran bu büyük Türk kumandanının böyle sade. Şen ve güler yüzle serpantinler arasında dansı seyretmesi, onların bir Türk askerinden beklemedikleri bir hareketti, İsmet Paşa o gece Lozan’ın kibar alemini de teshir etti.”

Müzakerelerin kesintiye uğradı gün olan 4 Şubat 1922’de bir basın toplantısı düzenler ve verdiği demeç etkili olur: “Bütün fedakarlıklarını yaptım, her şeyi kabul ettim, fakat memleketin iktisadi esaretini reddettim.”

İsmet Paşa artık olumlu imaj oluşturmuştur:

“Şimdi gördüm ki, bütün Cihan harbi esnasında Türkler aleyhine birikmiş olan uzak, teveccühsüz hava, birinci Konferans çalışmaları süresince büyük ölçüde yumuşamış.”

İsmet Paşa başarılı kamu diplomasisini Konferans boyunca sürdürecektir.

Rakipler

Bu tür Konferanslarda rakiplerini tanımak önemlidir.

Baş rakip İngiliz Dışişleri Bakanı Curzon çok iri yapılı, gösterişli, yüksek perdeden konuşuyor, tehdit savurmayı seviyor, zeki ve bilgili, başarılı bir kariyeri var, sürekli zeytinyağı gibi suyun üstüne çıkma peşinde...

Ona karşılık İsmet Paşa sakin güç. Curzon’u dengeliyor. Karşılıklı profesyonel saygı oluşuyor. İsmet Paşa “Karşılıklı vardığımız neticeye el birliğiyle vardığımızı zannediyorum.” diyecektir.

Konferansın ikinci bölümündeki İngiliz delegesi Horace Rumbold, ağzı sıkı memur tipi, sağlamcı, üst düzey diplomat. İsmet Paşa onun için “ Onunla büyük bir anlaşma içinde çalıştık”. diyecektir.

Venizelos teatral bir şahsiyet, heyecanlı konuşur, el kol hareketleri dikkat çeker. Bir keresinde ABD delegesinin gözlüğüne çarpıp düşürerek herkesi güldürmüştü. Konferans boyunca çoğunlukla İngilizlerin peşinde dolaşmış. Örneğin, “Venizelos ve eşi, diğer Yunan delegeleriyle beraber, her zaman olduğu gibi İngilizlerin arkasından (...) gitmişlerdi.” Diye anlatır İsmet Paşa.

Gene de İsmet Paşa ile Venizelos arasında bir diyalog kurulur. Venizelos için “Türkiye ile Yunanistan arasında gelecekte iyi münasebetler kurulması ve mazinin unutulması için ciddi bir arzu beslediği kanaatini edindim.” der İsmet Paşa.

-müzakere taktiği

Bu tür Konferanslarda kurallara bağlılık önemlidir.

Örneğin, bir keresinde bir Ermeni temsilci alınınca Rıza Nur toplantıyı terketmiş. Aynı olay bir daha yaşanmamış.

Gene bu tür konferanslarda hep elinde bir kart saklı kalacak, ipi gereceksin ama koparmayacaksın, baskı anlarında “bir düşünüyüm” diyebileceksin, *cool* olacaksın,

Toplantı salonu dışında görüşmeler de bu tür konferansların bir parçasıdır. Bunu İsmet Paşa'nın hemen her gün yaptığını biliyoruz.

İsmet Paşa yazıyor: “Lord Curzon için doğrudan doğruya mücadele yapmak zor olacaktı. Müttehit bir cephe kurdu.” Oysa “İngiltere'nin diğer müttefikleri ile aralarındaki ihtilaflardan istifadeyi düşünmüştüm. Onun için diğer müttefiklerin meselelerini halletmeye çalışarak, İngilizler aleyhine bir tabii cephe, bir sulh cephesi kurmaya uğraşmıştım.”

Bu durumda taktik değiştirir İsmet Paşa: “Konferansta bir intika yapacak meseleyi, İngiliz meselesini tasfiye etmeyi öne aldım. Ondandır İngilizlerin sulhten başka Konferansta bir ilgileri ve menfaatleri kalmamasına dikkat ettim. // Lozan konferansının intika günlerinde müttefikler arasında hasıl olan vaziyet, takip ettiğimiz bu politikanın eseridir. İkinci Konferans işte bu dava içinde başlamıştır.”

Konferansa gözlemci olarak katılan ABD ile hem Lozan'da hem de Ankara'da temaslar ayrıca önem taşımıştır. ABD'nin İngiltere'ye karşı kullanılması mümkün olmasa da İngiltere üzerinde etkili olması amaçlanmıştır.

Bu çerçevede ABD ile bir demiryolu projesi (Chester projesi) hazırlanmış ve TBMM'de kabul edilmiştir (Daha sonra bu proje yürümecektir ve iptal edilecektir).

Bir ABD ticari heyeti Ankara'ya gelecektir. Heyet Başkanı ABD Ticari Komiseri Julien E. Gillespie'yi Atatürk de kabul edecektir (10 Ocak 1922). Adıgeçenin Atatürk'ü nasıl betimlediğine bakın:

“Mustafa Kemal Paşa üzerimde büyük bir etki yarattı. İnsanları yöneten bir görünüşü var ve belki mermere benzeyen soğukluğu ile birlikte olğanüstü meşgul hali nedeniyle, insan bu kadar yoğun olarak ne düşünmekte olduğunu kendi kendine soruyor. İkimiz de, onu görmek için memnun olduğumu anladık, çntkt kısa görüşmemiz sırasında iki defa bize gülümsedi.

Ayrıca Miss Billings'e bir yüzük yapmaya yarayabilecek üzeri süslemeli bir antik taş armağan etti.”

Lozan'daki temaslar sonucunda 06.08. 1923 tarihinde Türk ABD anlaşması imzalanacaktır. Ancak ABD parlamentosu 19.01. 1927 tarihinde bu anlaşmayı reddedecektir.

Müzakere üslubu

Curzon'un genel haline yukarıda değindik. Bu bakımdan İsmet Paşa Konferans'ın ilk bölümünü “Curzon devri: bize karşı şiddet devri” diye betimler. Konferansın ilk bölümünün sonuna doğru, Lord Curzon'un “büyük tertipler ve tehditler yaptı”ğını anlatır. Müzakereler kesintiye uğramasından bir gün önce Curzon, bu metni imzalamazsa “Türkiye Asya'nın derinliklerinde kaybolur” diyerek son bir göz dağı vermeye çalışmış,ama hiç bir salvosu işe yaramamıştır.

İsmet Paşa, diplomat olmadığı için binbir dereden su getirerek, diil dökerek, şatafatlı ifadeler kullanarak konuşmadığını, bunun da onun bir kusuru olduğunu söyler. Asker tabiatıyla fikrini kısa ve kuru ifadelerle dile getirmek yolunu seçmiştir. Bence Curzon'a karşı en etkili yöntemli bulmuştur ismet Paşa. Az ama öz, kararlı, dirayetli bir üslup. Elbette, Curzon'a göre “çetin katır inatlı insanlar”dır İsmet Paşa ve arkadaşları. Ancak Curzon'un bu yakınması karşısındaki aşamadığındandır, yenilgi ifadesidir.

Diğer katılımcılarla ilişkiler

“Konferansta bütün heyetlerle şahsen iyi münasebetim vardı. (İngilizleri şikayet ederlermiş) Hepsi de bana söylenenlerinin hiç birisini hiç kimsenin bilmeyeceğine ve duymayacağına emin olarak her ddüşüncelerini (birbiri aleyhine çok mahrem şeyler) serbestçe söylerlerdi.” diyor İsmet Paşa. İşte uluslararası konferanslarda, kuruluşlarda başarılı bir diplomatın mutlaka yapması gereken budur. Böylece o diplomat belirli bir saygı ve sempati *aura*'sı oluşturarak etkisini artırır.

Merkezde destek hareket ve demeçleri

Bu tür konferanslarda heyetin tutumunu, diplomasinin gidişini evde yapılan bir takım eylemler ya da işler desteklemek çoğu kez gerekir.

Nitekim, Ocak 1923 müzakereler sıkıştığında, Mustafa Kemal cephe teftişleri yapar. 15 Ocak 1923 günü Eskişehir konuşmasında “İyi, adil, insanı bir zihniyet sahip olsalardı çözerlerdi savaş hazırız.” der.

30 ocak 1923 günü bir gazetecinin “Müzakereler kesilirse askeri faaliyet olur mu?” şeklindeki sorusuna şöyle yanıt verir: “Uzun müddet atalette kalmayı gerektirecek olan diplomasi yolu, şimdiye kadar tecrübe edilmiş olduğuna göre, hiçbir netice vaat etmez.”

ABD ile yukarıda değindiğimiz temaslar yürütülmüştür. 26 ocak 1923 Chester projesi uygun bulunmuştur. İngilizler Chester projesinden memnun olmadıklarını dile getirmişlerdir.

17 Şubat 1923 İzmir İktisat Kongresinde Türkiye'nin sosyalist bir ekonomiyi benimsemeyeceği mesajı verilmiştir. Batı ülkeleriyle ekonomik işbirliğine açık olunmakla birlikte kapitülasyonların devamına asla rıza gösterilmeyeceği mesajı da açıkça verilmiştir.

İsmet Paşa, “ Kapitülasyonlarla ilgili devletler Türkiye’de bunun kaldırılmasının Çin’e kadar bütün Şark milletlerini harekete geçireceği endişesindeydiler. Bu bakımdan bütün dünyayı saran hakimiyetlerinde bir rahne (gedik) açılacağından ciddi surette sakınıyorlardı.” demiştir. Lozan’da işte bu gedik açılmıştır.

Sonuç

Toplam 18 anlaşma imzalanmıştır. Bunlardan biri sadece Yunanistan’ı ilgilendirir. Yunanistan’daki azınlıkların haklarıyla ilgili olarak iki yıl önce Sevres’de yapılmış anlaşmanın yeni koşullara uyarlanması amaçladır. Türkiye’nin bu anlaşmada imzası yoktur.

Mübadele anlaşması da 30 Ocak 1923 günü, yani Konferans sonuçlanmadan imzalanmıştır. Mübadele fikri Yunanistan kaynaklıdır. Anlaşmanın erken imzalanmasında ve uygulanmasında Norveçli Dr. Dr. Fridtjof Nansen’in rolü olmuştur. Adıgeçen bu konuda çalışmaya 4 Kasım 1922 günü başlamıştır.

Anlaşmaların imzalandığı 24 Temmuz 1923 günü imzalardan atıldıktan sonra Lozan’daki bütün çanlar, ziller, sirenler çalmıştır. Paris ve Londra gazetleri Konferans sonuçlarını “Türkler büyük bir siyasi zafer kazandılar” diye duyurmuştur. Öyleyse o çanlar, sirenler İsmet Paşa ve heyetinin zaferini kutlamıştır.

Geriye kalan

Anlaşmaların Boğazlar bölümü Türkiye açısından tatmin edici olmaktan uzak idi. Bu eksiklik, ilk fırsatta Montreux’de yeni bir konferans ve antlaşmayla giderilmiştir.

Ayrıca Hatay da Lozan antlaşmasının dışında kalmıştır. Atatürk , 17 Mart 1923 günü Adana’da kabul ettiği Antakya / İskenderun heyetine cevaben, “Asırlardan beri bir Türk ocağı yabancı ellerde kalmaz.” demiş ve günü gelince bu sözünün gereğini yapmıştır.

Bunlar da, bu tür Konferanslarda gerçekçi olunmasının ve arzu edilen hedeflere ulaşmak için zamanlamanın ne kadar önemli olduğunu gösteren, ders alınması gereken gelişmelerdir.

Biz, diplomatlar, Lozan dersini sürekli çalışıyoruz, hiç unutmuyoruz.

